ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК НЕВІДЄМНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Світлана Цимбалюк, Олександра Кучинська
Університет державної фіскальної служби України

У процесі забезпечення сталого розвитку, ми не можемо не акцентувати увагу на такі об'єктивні фактори, як вичерпність природних ресурсів, недостатня їх захищеність від антропогенного впливу. У міжнародному масштабі вони стають очевидними для суспільства загрозами, що призводять до фатальних змін клімату. З огляду на коло досліджуваних питань, очевидно, що глобальні ризики та загрози природного характеру потребують вивчення нових підходів та стратегій безпеки і надання додаткової інформації щодо поліпшення його стану.

Враховуючи важливість та актуальність основних напрямів національної безпеки, як фундаментальної основи формування держави, є необхідність привернення суспільної уваги до факторів, які визначаються в умовах сучасності як нові виклики та загрози для її безпеки. Екологічна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки держави, яка повинна її гарантувати поряд з військовою, економічною та особистою безпекою. Екологічна безпека є обов'язковим атрибутом прав і свобод людини і входить в мінімальний стандарт її життєзабезпечення, саме тому обрана нами тема є доволі актуальною.

Питанням екологічної безпеки як національної, присвячено чимало праць, зокрема: Хилько М.І., Фесянова П.О., Гулич О.І., Заржицького О.С., Хвесика М.А. та багато інших.

Дослідження теоретичних складових зазначеної проблематики дає змогу стверджувати, що екологічна безпека як складова національної безпеки – є станом навколишнього природного середовища, за якого відбувається реалізація охорони життєво необхідних інтересів як людей, так і держави загалом, від загроз реального чи потенційного характеру, що виникають в результаті антропогенного або природного впливу на довкілля.

У свою чергу причинами негативного впливу на стан екологічної безпеки можна визначити наступні:

1) загрози глобального характеру, наприклад, забруднення навколишнього середовища, кислотні дощі, посухи, виснаження природних ресурсів тощо;

2) наслідки надзвичайних ситуацій на спеціальних об'єктах, зокрема атомних електростанціях, найбільша з яких – аварія на Чорнобильській АЕС, Україна (26.04.1986 р.);

3) агресивні воєнні дії, зокрема під час яких було пошкоджено та зруйновано велику кількість екологічно небезпечних підприємств, що призвело до аварійних викидів і скидів шкідливих речовин;

4) низький рівень застосування інноваційних, ресурсозберігаючих та природоохоронних технологій;

5) наявність великої кількості потенційно небезпечних підприємств та інших об'єктів, які можуть призвести до екологічної катастрофи [1].

Одним із елементів структури екологічної безпеки України та її регіонів є державна екологічна політика. Основним стратегічним документом щодо державної екологічної політики в Україні є затверджені законом України Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року. Однак, згідно до проведеного аналізу щодо виконання Плану дій, більша своєї частина запланованих заходів залишилася невиконаною. Наразі, на розгляд Верховної Ради України подані зміни до нового Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», куди і ввійшла частина нереалізованих заходів, який планується ввести в дію з 1 січня 2020 року [2].

Орієнтиром до вирішення законодавчого врегулювання екологічної безпеки, як складової національної безпеки, може слугувати державна політика Японії. Вона, як й Україна, містить змішану систему розподілу влади, але з більш продуманою концепцією. Серед основних напрямами забезпечення регулювання екологічної політики слід виокремити:

– ініціативи місцевих органів влади у галузі управління екологічною безпекою, активно підтримані населенням;

– розробку і широке застосування нових, екологічно безпечних і чистих технологій завдяки залученню приватного бізнесу [3];

– чітко функціонуючу державну систему екологічного регулювання.

Окрім того, політика Японії з охорони довкілля реалізується у жорсткій системі санітарно-гігієнічних норм, зокрема у сфері охорони водного басейну. Адміністративно-екологічний спосіб регулювання діє за компенсаційним принципом, що проявляється у введенні відповідних стандартів якості та штрафів за їх порушення.

Так, Фесянов П.О. схвалює політику стягнення платежів з юридичних осіб, забруднювачів природного середовища на користь безпосередньо фізичних осіб, що потерпають від погіршення екології. Поряд з тим, існують певні і переваги для підприємців Японії, наприклад,

практика «добровільних угод» між екологічними інспекторами та природокористувачами, що впливають на стан довкілля. Укладання таких угод спирається на тривалий процес переконання, довіру і традиції адміністративного керівництва, що передбачає проведення перемовин між природокористувачами і екологічною інспекцією перед наданням дозволу на природокористування [4, с. 135].

Таким чином, впровадження таких угод у системі господарювання України дозволило б здійснювати моніторинг впливу підприємців-забруднювачів на довкілля, з подальшим розглядом видачі дозволу на можливість здійснення підприємницької діяльності. З іншого боку, підприємцям надавалася б можливість з самого початку дійти консенсусу та у подальшому вберегтись від більшості штрафів.

Неодмінною складовою екологічної безпеки будь-якої передової країни світу є впровадження відповідної системи екологічних стимулів. Нині найпопулярнішими у світі є примусова (платіжна) та договірна моделі таких стимулів. У свою чергу, США є прихильником примусової моделі. Її основу становлять штрафи, накази про припинення діяльності та інші примусові засоби адміністративного характеру. Всі зібрані кошти спрямовуються на природоохоронні цілі, що дозволяє створити баланс у системі «забруднення – покарання – відновлення» [5, с. 148]. Тобто, особа, яка допустила неправомірне забруднення довкілля, повинна інвестувати кошти у спеціалізоване очисне обладнання, перемісити виробництво в інше місце чи зупинити діяльність, яка створює загрозу для навколишнього середовища. Можна відзначити, що, хоч й існує великий спектр альтернативних екологічних стимулів, але, «залякування» громадян інколи є дієвим способом попередження забруднення довкілля.

На противагу примусової моделі також існує більш ліберальна – договірна модель, яка складається з певних економічних пільг та допомоги для юридичних осіб. Це стосується, зокрема, зниження розміру екологічних податків, надання підприємцям субсидій для створення очисних споруд та переробки відходів. Однак для України така модель завдаватиме лише зайві економічні витрати, що негативно відобразяться на державному бюджеті. Адже відповідно до ст. 1 ЗУ «Про Державний бюджет України на 2018 рік» [6]: Державний бюджет України був прийнтий із суттєвим дефіцитом у сумі 80.649.380 тис. грив., у тому числі граничний обсяг дефіциту загального фонду Державного бюджету України – у сумі 60.535.945,1 тис. грн. та граничний обсяг дефіциту спеціального фонду Державного бюджету України – у сумі 20.113.434,9 тис. грн., не краща ситуація і з Держбюджетом на 2019 рік.

Відповідно така модель може бути ефективною та приносити позитивні результати, однако, обов'язковим кроком у такому випадку повинно стати створення спеціальної контрольної системи та впровадженні низки санкцій за порушення умов договірних взаємовідносин.

Отже, екологічна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки, яка може бути забезпечена шляхом комплексного застосування заходів економічного та правового характеру. Чимало країн світу успішно вирішують відповідні проблеми шляхом багаторічних пошуків, спроб та помилок. Україні не слід нехтувати зарубіжною практикою у цій сфері. З метою здійснення дієвого забезпечення екологічної безпеки, уряд нашої країни має змінити свій напрямок в екологічній політиці та почати впроваджувати регіональну політику із адміністративною системою екологічних примусів, яка ґрунтувалась би на жорстких штрафах та інших грошових санкціях.

Список використаної літератури:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI // Відом. Верх. Ради. – 2011. – № 26. – Ст. 218.

2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. // Відом. Верх. Ради. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19

3. Гулич О.І. Регулювання екологічної безпеки регіону: європейський досвід / О.І. Гулич // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 3. – С. 145-152.

4. Фесянов П.О. Державне регулювання забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні: досвід провідних країн світу / П.О. Фесянов // Вісн. НАДУ. – 2011. – № 4. – С. 130-139.

5. Фесянов П.О. Державне регулювання екологічної безпеки на рівні регіону: досвід європейських країн // Державне управління : теорія і практика. – 2011. – № 1. – С. 142-150

6. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 р. № 2246-VIII // Оф. вісн.України. – 2018. – № 2. – Ст. 48.